O‘zbekiston Respublikasi
Maktabgacha va maktab
ta’limi vazirligi

ISSN: 2992-9008
UDK: 37

TA’LIM VA TARAQQIYOT

Ilmiy-uslubiy jurnali

2026-YIL 5-SON

www.journal.namspi.uz

Bosh muharrir: *Namangan davlat pedagogika instituti rektori B.E.Xusanov*
Mas'ul muharrir: *Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor M.R.Qodirxonov*
Mas'ul muharrir o'rinbosari0: *Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy-pedogogik kadrlar tayyorlash bo'limi boshlig'i J.A.Yuldashev*

T A H R I R H A Y ' A T I

Aniq va tabiiy fanlar: *k.f.d., prof. Sh.Abdullayev, f-m.f.d., dots. R.Xakimov, k.f.d., prof. N.Vohidova, k.f.d., dots. M.Qodirxonov, b.f.d., dots. A.Batashov, f-m.f.n., dots., T.Abdullayev, p.f.n., dots. M.Eshnazarova, p.f.n., dots. G'.Nafasov, p.f.n., dots. M.Boltayeva.*
Texnika fanlari: *t.f.d., prof. A.Umarov, t.f.d., prof. A.Qayumov, PhD, dots. Sh.Xudoyqulov, PhD, dots. Abdunazarov.*
Ijtimoiy-gumanitar fanlar: *s.f.d., prof. T.Fayzullayev, tar.f.d, prof. A.Rasulov. f.f.d., prof. M.Ismoilov, i.f.d., dots. N.Sotivoldiyev, t.f.n., dots. A.Isoqboyev, f.f.n., dots. O.Mamatov, t.f.n., dots. Z.Haydarov, PhD. J.Yuldashev, PhD. A.Abdullayev.*
Pedagogika fanlari: *p.f.d., prof. B.Xodjayev, p.f.d., prof. X.Najmiddinova, p.f.d., prof. T.Ismoilov, p.f.d., prof. S.Abdullayev. p.f.d., prof., M.Y.Sobirova, p.f.d., prof., R.Zamilova, p.f.d., prof. Sh.Xujamberdiyeva, p.f.d.,dost. M.Asqarova, PhD S.Jamoldinova, PhD, dots. M.Asranboyeva.*
Filologiya fanlari: *fil.f.d., prof. N.Uluqov, fil.f.d., prof. H.Usmanova, f.f.d., dots. X.Shokirova, p.f.n., dots. S.Misirov, p.f.n., dots. Sh.Ubaydullayev, PhD.,dots. P.Lutfullayev, PhD., dots. M.Yakubbayev.*

Texnik muharrir: R.Tursunov
Tahririyat manzili: Namangan shahri, Uychi ko'chasi, 316-uy.
Pochta indeksi: 160136, ***Faks:*** (0369) 227-27-21,
Email: Info@namspi.uz

"Ta'lim va taraqqiyot" ilmiy-uslubiy jurnali elektron to'plam sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi ***Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi (AOKA)ning 2022-yil 25-oktabrdagi № 045044 raqamli guvohnomasi*** *asosida chop etiladi. Jurnal* ***Oliy Attestatsiya komissiyasining 2024-yil 30-noyabrdagi (№ 364/5) yig'ilishi qaroriga asosan pedagogika fanlari bo'yicha*** *falsafa fanlari doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan asosiy ilmiy natijalarini chop etish uchun tavsiya etilgan. UDK: 37, Xalqaro standartlashtirish raqami (ISSN): 2992-9008.*

Maqolalarning ilmiy saviyasi va keltirilgan ma'lumotlar uchun mualliflar javobgar hisoblanadi.

NAMANGAN DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI 2026

«TA'LIM JARAYONIDA TALABALARNING O'QUV-BILISH KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION-PEDAGOGIK ASOSLARI»

Xudoyqulova Dilrabo Shodmonovna
Renessans universiteti dotsenti

Annotatsiya. *Maqolada ta'lim jarayonida talabalarning o'quv-bilish kompetensiyasini rivojlantirishning innovatsion-pedagogik asoslari tahlil qilingan. O'quv-bilish kompetensiyasining mazmun-mohiyati, uni shakllantirishda innovatsion pedagogik texnologiyalar, interaktiv metodlar, muammoli ta'lim, loyihaviy faoliyat va raqamli ta'lim resurslarining ahamiyati ochib berilgan. Shuningdek, talabalarning mustaqil fikrlashi, axborotni izlash va tahlil qilish, bilimlarni tizimlashtirish hamda ularni amaliy faoliyatda qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirishga ta'sir etuvchi pedagogik va psixologik omillar yoritilgan. O'quv-bilish kompetensiyasini rivojlantirishda innovatsion yondashuvlarning o'zaro uyg'unligi muhim pedagogik shart sifatida asoslangan.*

Kalit so'zlar. *O'quv-bilish kompetensiyasi, innovatsion ta'lim, pedagogik texnologiya, mustaqil fikrlash, bilish faoliyati, muammoli ta'lim, interaktiv metodlar, loyihaviy faoliyat, raqamli ta'lim resurslari, refleksiya, ta'lim samaradorligi.*

«ИННОВАЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ УЧЕБНО-ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ»

Аннотация. *В статье анализируются инновационно-педагогические основы развития учебно-познавательной компетентности обучающихся в рамках образовательного процесса. Раскрывается сущность учебно-познавательной компетентности, подчеркивается значимость инновационных педагогических технологий, интерактивных методов, проблемного обучения, проектной деятельности и цифровых образовательных ресурсов в ее формировании. Кроме того, рассматриваются психолого-педагогические факторы, влияющие на развитие у обучающихся навыков самостоятельного мышления, поиска и анализа информации, систематизации знаний, а также их применения в практической деятельности. Интеграция различных инновационных подходов определяется как важнейшее педагогическое условие развития учебно-познавательной компетентности.*

Ключевые слова: *учебно-познавательная компетентность, инновационное образование, педагогическая технология, самостоятельное мышление, познавательная деятельность, проблемное обучение, интерактивные методы, проектная деятельность, цифровые образовательные ресурсы, рефлексия, эффективность обучения.*

13.00.00. – PEDAGOGIKA FANLARI
JOURNAL.NAMSPI.UZ
ISSN: 2992-9008; UDK: 37

"INNOVATIVE-PEDAGOGICAL FOUNDATIONS FOR DEVELOPING STUDENTS' LEARNING-COGNITIVE COMPETENCE IN THE EDUCATIONAL PROCESS"

Abstract. *This article analyzes the innovative-pedagogical foundations for developing students' learning-cognitive competence within the educational process. It explores the essence of learning-cognitive competence and highlights the significance of innovative pedagogical technologies, interactive methods, problem-based learning, project-based activities, and digital educational resources in its formation. Furthermore, the article examines the pedagogical and psychological factors that influence the development of students' skills in independent thinking, information seeking and analysis, systematization of knowledge, and the application of knowledge in practical activities. The integration of various innovative approaches is established as a crucial pedagogical prerequisite for developing learning-cognitive competence.*

Keywords: *Learning-cognitive competence, innovative education, pedagogical technology, independent thinking, cognitive activity, problem-based learning, interactive methods, project-based activity, digital educational resources, reflection, educational effectiveness.*

KIRISH

Ta'lim jarayonida talabalarning o'quv-bilish kompetensiyasini rivojlantirish zamonaviy pedagogikaning dolzarb masalalaridan biri bo'lib, ta'lim sifatini oshirish, shaxsning intellektual salohiyatini yuksaltirish hamda mustaqil bilish faoliyatini takomillashtirish bilan bevosita bog'liqdir. Mazkur jarayon ta'lim oluvchining nafaqat muayyan bilimlar tizimini egallashi, balki o'zlashtirilgan bilimlarni anglash, tahlil qilish, tizimlashtirish, amaliy faoliyatda qo'llash va yangi bilimlarni mustaqil o'zlashtirish qobiliyatini rivojlantirishni ham nazarda tutadi. Shu jihatdan, o'quv-bilish kompetensiyasi shaxsning intellektual, kognitiv, motivatsion va faoliyatga doir imkoniyatlarini o'zaro birlashtiruvchi murakkab pedagogik hodisa sifatida namoyon bo'ladi.

Ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlarni qo'llash o'quv-bilish kompetensiyasini rivojlantirishning muhim pedagogik shartlaridan biri hisoblanadi. Bunda ta'lim mazmuni, metodlari va vositalarini zamonaviy axborot muhiti, ilmiy-texnologik taraqqiyot hamda jamiyatning ijtimoiy ehtiyojlari bilan uyg'unlashtirish

13.00.00. – PEDAGOGIKA FANLARI
JOURNAL.NAMSPI.UZ
ISSN: 2992-9008; UDK: 37

alohida ahamiyat kasb etadi. Xususan, interfaol, muammoli, loyihaviy, hamkorlikka asoslangan, rivojlantiruvchi va tabaqalashtirilgan ta'lim texnologiyalaridan foydalanish talabalarning bilish faolligini oshirish, mustaqil fikrlashini rag'batlantirish va o'quv faoliyatiga ijodiy yondashuvini shakllantirish imkonini beradi. Shuningdek, raqamli ta'lim resurslari, infografik materiallar, elektron platformalar va interaktiv o'quv vositalaridan foydalanish axborotni izlash, saralash, tahlil qilish, umumlashtirish hamda amaliyotda qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

METODOLOGIYA

Innovatsion-pedagogik yondashuvning mazmuni, avvalo, talabaning ta'lim jarayonidagi faol subyekt sifatidagi mavqeini mustahkamlash bilan belgilanadi. An'anaviy ta'limda bilimlarni o'zlashtirish ko'proq tayyor axborotni qabul qilishga yo'naltirilgan bo'lsa, innovatsion ta'lim muhitida talaba bilimlarni mustaqil izlash, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, mavjud qarashlarni taqqoslash va shaxsiy xulosalar ishlab chiqish jarayonining bevosita ishtirokchisiga aylanadi. Bunday yondashuv bilimlarni shunchaki axborot sifatida o'zlashtirishdan ularni anglash, mazmunan qayta ishlash va amaliy faoliyatga tatbiq etish darajasiga olib chiqadi. Natijada talabalarda bilish mustaqilligi, tanqidiy tafakkur va intellektual faollik rivojlanishi uchun zarur pedagogik imkoniyatlar yuzaga keladi.

O'quv-bilish kompetensiyasini rivojlantirishda ta'lim jarayonini ilmiy izlanish va ijodiy faoliyat bilan integratsiyalash ham muhim metodologik ahamiyatga ega. Ta'lim mazmuniga ilmiy izlanish elementlari, innovatsion loyihalar, muammoli topshiriqlar va loyiha faoliyatini kiritish talabalarning nazariy bilimlarni amaliy vaziyatlar bilan bog'lash imkoniyatlarini kengaytiradi. Ayniqsa, muayyan muammoga mustaqil yechim izlash, turli axborot manbalarini o'rganish, dalillarni tahlil qilish va muqobil xulosalarni asoslash jarayonlari ilmiy tafakkur hamda ijodiy yondashuvning shakllanishiga xizmat qiladi. Bunda talaba nafaqat mavjud bilimlarni o'zlashtiradi, balki yangi bilimlarni izlash, ularni qayta ishlash va mustaqil bilim mahsulini yaratishga yo'naltirilgan

faoliyatni ham amalga oshiradi. Shu tariqa o‘quv-bilish kompetensiyasining kognitiv, intellektual, ijodiy va refleksiv jihatlari o‘zaro aloqadorlikda rivojlanadi.

O‘quv-bilish kompetensiyasining rivojlanishida motivatsion omillar ham alohida o‘rin tutadi. Motivatsiya talabaning bilim olishga bo‘lgan ichki ehtiyojini faollashtiruvchi, bilish faoliyatini maqsadli yo‘naltiruvchi va mustaqil izlanishga undovchi psixologik-pedagogik mexanizm sifatida namoyon bo‘ladi. Uning mazmuni talabaning ta’lim jarayoniga ongli munosabati, bilimlarni egallashga bo‘lgan qiziqishi, o‘z imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarishga intilishi va erishilgan natijalarni anglashida ifodalanadi. Shu nuqtayi nazardan, o‘quv-bilish kompetensiyasini rivojlantirishda quyidagi o‘zaro bog‘liq motivatsion omillarni hisobga olish maqsadga muvofiq.

Birinchidan, ichki ehtiyoj va bilishga bo‘lgan qiziqish. Mazkur omil talabaning o‘quv-bilish faoliyatiga ongli ravishda kirishishi va uni izchil davom ettirishini ta’minlovchi muhim shartlardan biridir. Bilim olishga bo‘lgan ichki ehtiyojning shakllanishi talabaning muayyan bilim sohasi mazmuniga qiziqishi, yangi ma’lumotlarni egallashga intilishi hamda o‘z intellektual imkoniyatlarini kengaytirishga bo‘lgan ehtiyoji bilan belgilanadi. Ta’lim jarayonida muammoli vaziyatlar, izlanishga undovchi topshiriqlar va mustaqil ta’lim faoliyatidan foydalanish mazkur ehtiyojni faollashtirishga yordam beradi. Bunda talaba tayyor bilimlarni qabul qiluvchi subyektdan mustaqil ravishda bilim izlovchi, ularni tahlil qiluvchi va yangi xulosalar shakllantiruvchi faol bilish subyektiga aylanadi.

Ikkinchidan, bilish faoliyati maqsadining aniqligi va anglanganligi. O‘quv-bilish kompetensiyasining rivojlanishi talabaning o‘z oldiga qo‘yilgan vazifalar mazmunini, ularning kutilayotgan natijalarini va shaxsiy hamda kasbiy rivojlanishidagi ahamiyatini anglashiga bog‘liq. Maqsadning aniq belgilanishi bilish faoliyatini tartibga soladi, o‘quv vazifalarini ongli bajarishga va ta’lim natijalariga mas’uliyat bilan yondashishga undaydi. Shu sababli pedagogik jarayonda o‘quv maqsadlarini tushuntirish, egallanayotgan bilimlarning amaliy va kasbiy ahamiyatini ochib berish

13.00.00. – PEDAGOGIKA FANLARI
JOURNAL.NAMSPI.UZ
ISSN: 2992-9008; UDK: 37

hamda mustaqil ta'limning natijadorligini ta'minlash muhimdir. Natijada talabalarda o'z bilish faoliyatini rejalashtirish, belgilangan maqsadga muvofiq harakat qilish va olingan natijalarni baholash ko'nikmalari rivojlanadi.

Uchinchidan, o'z intellektual imkoniyatlariga ishonch va muvaffaqiyatga intilish. Talabaning o'z bilimlari, qobiliyati va imkoniyatlariga ishonishi mustaqil bilish faoliyatini amalga oshirishning muhim psixologik shartidir. O'z imkoniyatlariga ishongan talaba murakkab o'quv vazifalarini bajarishga intiladi, muammoli vaziyatlarga mustaqil yondashadi va turli yechimlarni izlashga harakat qiladi. Aksincha, o'z imkoniyatlariga nisbatan ishonchsizlik tashabbuskorlikning susayishi va mustaqil qaror qabul qilishdagi qiyinchiliklarni yuzaga keltirishi mumkin. Shu bois ta'lim jarayonida talabalarning individual xususiyatlarini hisobga olish, mustaqil fikr bildirish, ijodiy topshiriqlarni bajarish va o'z bilimlarini namoyon etishlari uchun pedagogik imkoniyatlar yaratish zarur. Pedagogning konstruktiv fikr-mulohazalari, qo'llab-quvvatlashi va natijalarni xolis baholashi talabalarning o'z intellektual salohiyatiga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi.

To'rtinchidan, ijobiy rag'batlantirish va erishilgan natijalarning ahamiyatini anglash. Rag'batlantirish talabalarning bilish faoliyatiga bo'lgan qiziqishini qo'llab-quvvatlash va keyingi intilishlarini kuchaytirishda muhim pedagogik vosita hisoblanadi. U moddiy va ma'naviy shakllarda namoyon bo'lishi mumkin. Biroq rag'batlantirishning samaradorligi faqat tashqi mukofot yoki baholash bilan belgilanmaydi. Talabaning mustaqil izlanishlari, ijodiy g'oyalari, ilmiy tashabbuslari va erishgan natijalarining e'tirof etilishi ham uning bilish faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, o'z faoliyati natijalarini tahlil qilish, mavjud yutuq va kamchiliklarni aniqlash hamda kelgusi faoliyat yo'nalishlarini belgilash imkoniyati refleksiv ko'nikmalarni rivojlantiradi. Bu esa talabaning o'z-o'zini baholash, o'z faoliyatini takomillashtirish va mustaqil ta'lim olishga bo'lgan intilishini kuchaytiradi.

13.00.00. – PEDAGOGIKA FANLARI
JOURNAL.NAMSPI.UZ
ISSN: 2992-9008; UDK: 37

Yuqoridagi nazariy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, o‘quv-bilish kompetensiyasini rivojlantirishda innovatsion ta’lim texnologiyalari, mustaqil izlanish faoliyati va motivatsion omillarni alohida-alohida emas, balki o‘zaro integratsiyalashgan pedagogik tizim sifatida tashkil etish muhimdir. Bunda ta’lim mazmunining muammoli va izlanishga yo‘naltirilganligi, o‘qitish metodlarining talaba faolligini ta’minlashi, raqamli vositalarning bilish imkoniyatlarini kengaytirishi hamda motivatsion muhitning mustaqil faoliyatni rag‘batlantirishi o‘zaro uyg‘unlashadi. Mazkur uyg‘unlik talabalarning axborot bilan ishlash, mustaqil fikrlash, bilimlarni amaliyotda qo‘llash, ijodiy yechimlar ishlab chiqish va o‘z bilish faoliyati natijalarini baholash qobiliyatlarini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Shunday qilib, ta’lim jarayonida talabalarning o‘quv-bilish kompetensiyasini rivojlantirish innovatsion-pedagogik yondashuvlarni izchil qo‘llash, bilish faoliyatini ilmiy izlanishlar bilan boyitish va motivatsion omillarni samarali tashkil etishga asoslangan yaxlit pedagogik jarayon hisoblanadi. Uning samaradorligi talabaning ta’lim jarayonidagi faol subyekt sifatida ishtirok etishi, bilimlarni mustaqil egallashi, mavjud axborotni tanqidiy tahlil qilishi va o‘z intellektual imkoniyatlarini muntazam rivojlantirishga intilishi bilan belgilanadi. Binobarin, innovatsion-pedagogik yondashuvlarni ta’lim mazmuni, metodlari va vositalariga integratsiyalash talabalarning o‘quv-bilish kompetensiyasini rivojlantirish, ta’lim sifatini oshirish hamda mustaqil fikrlaydigan, ijodiy salohiyatga ega va kasbiy faoliyatga tayyor mutaxassislarni shakllantirishning muhim pedagogik shartidir.

Ta’lim jarayonida talabalarning o‘quv-bilish kompetensiyasini rivojlantirish zamonaviy pedagogikaning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Mazkur kompetensiya talabaning nafaqat muayyan fan doirasidagi bilimlarni o‘zlashtirishi, balki ularni anglash, tahlil qilish, umumlashtirish, yangi bilimlarni mustaqil egallash va amaliy vaziyatlarda qo‘llay olish qobiliyati bilan belgilanadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, o‘quv-bilish kompetensiyasini rivojlantirishda innovatsion pedagogik yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, muammoli ta’lim, loyihaviy faoliyat, interaktiv metodlar, hamkorlikda o‘qitish va raqamli ta’lim resurslaridan maqsadli foydalanish talabalarning bilish faolligini oshirish, mustaqil izlanishlarini qo‘llab-quvvatlash hamda bilimlarni ongli o‘zlashtirish imkoniyatlarini kengaytiradi.

XULOSA

Demak, talabalarning o‘quv-bilish kompetensiyasini rivojlantirish alohida metod yoki texnologiyani qo‘llash bilangina cheklanmasligi, balki ta’lim mazmuni, pedagogik metodlar, raqamli vositalar hamda talabaning mustaqil bilish faoliyatini qamrab olgan yaxlit pedagogik jarayon sifatida tashkil etilishi lozim. Bunday yondashuv mustaqil fikrlaydigan, bilimlarni tanqidiy tahlil qiladigan va ularni yangi vaziyatlarda samarali qo‘llay oladigan mutaxassislarni tayyorlashga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. M.Usmonbaeva, G.Anarkulova, G.Shamaribxodjaeva “Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari” moduli bo‘yicha / O‘quv-uslubiy majmua. – T.: BIMM, 2015. – 44-b.
2. N.A.Muslimov, Z.T.Raximov, A.A.Xo‘jayev, B.E.Yusupov. Ta’lim texnologiyalari / O‘quv qo‘ll. T.:– T.: “Voris” nashriyoti, 2020. – 192 b.
3. Umarov A.Yu. Pedagogik ta’limni rivojlantirishning ayrim jihatlari // J. Ustozlar uchun. – Qo‘qon: 2024. - № 57(4). – 90-b.
4. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированного образования // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58–64.
5. Загвязинский В.И. Теория обучения: современная интерпретатsiя. – Москва: Академия, 2001.